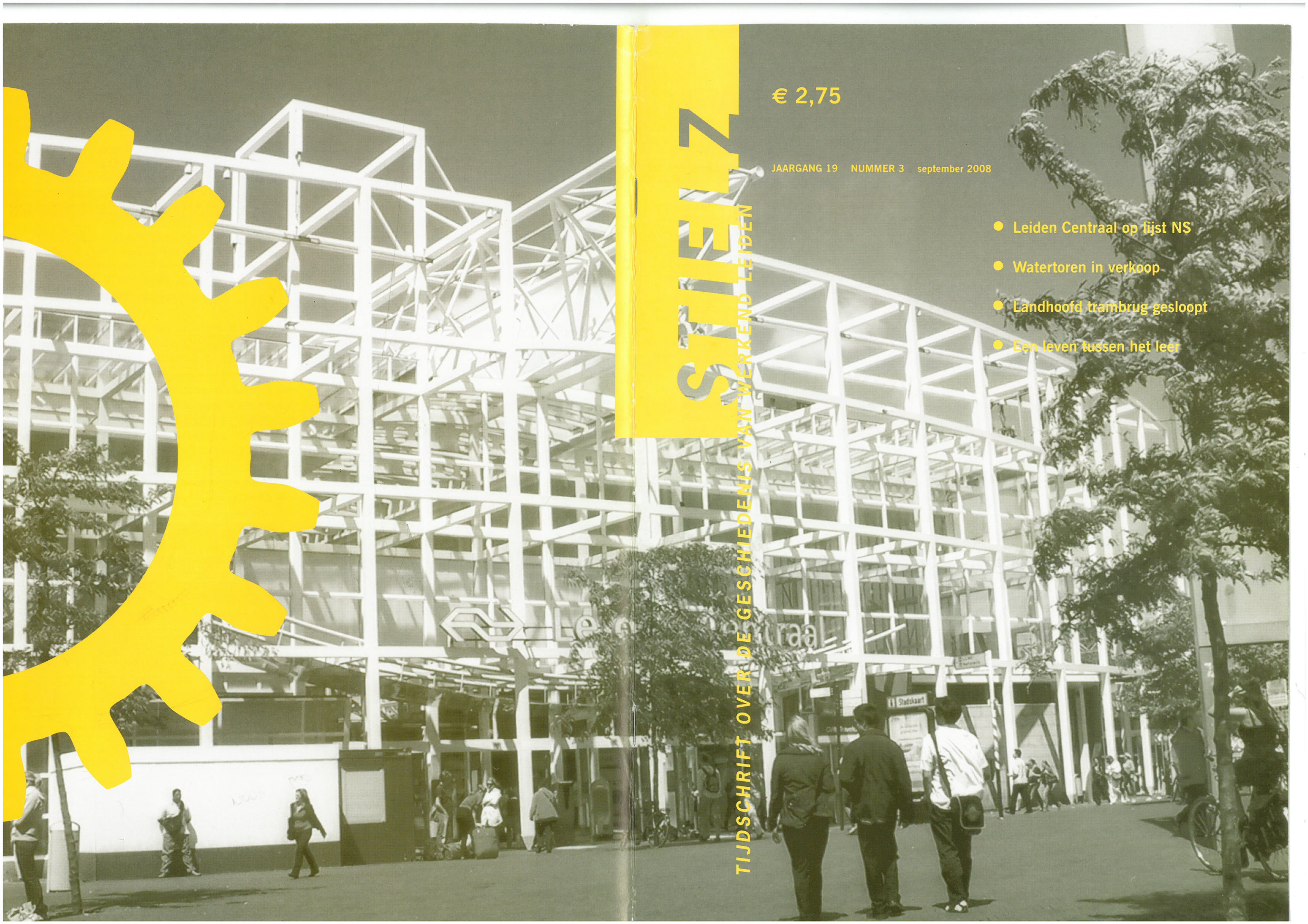

€ 2,75

JAARGANG 19 NUMMER 3 september 2008

STIJL

TIJDSCHRIFT OVER DE GESCHIEDENIS VAN WERKEND LEIDEN

- Leiden Centraal op lijst NS
- Watertoren in verkoop
- Landhoofd trambrug gesloopt
- Een leven tussen het leer

Colofon

Stielz Jaargang 19 (2008) Nummer 3
ISSN 0928-9437

Stielz stond oorspronkelijk voor StielZaken als uitgave van de Stichting Industrieel Erfgoed Leiden (Stiel). Deze stichting ijvert voor de opsporing en behoud van monumenten van bedrijf en techniek in Leiden en omgeving. Stiel verstaat onder monumenten niet alleen oude fabrieken, maar ook winkels, pakhuizen, bruggen, stations en nutsbedrijven. Sinds de oprichting van de stichting in 1987 is dankzij haar inspanningen een groot aantal complexen op de plaatselijke en landelijke monumentenlijsten geplaatst. Verder onderzoekt en beschrijft Stiel de geschiedenis van Leiden als vooraanstaande industriestad. Met de ondertitel 'geschiedenis van werkend Leiden' gaat dit blad een stapje verder dan de formele doelstelling van de stichting: de beschrijving van de recente sociaal-economische geschiedenis van Leiden en omgeving.

Secretariaatsadres Stiel
Postbus 4021, 2301 RA Leiden. Tel. 071-5125877; e-mail: info@stiel-leiden.nl. Nieuwe donateurs, die ons werk willen steunen, kunnen zich voor minimaal € 15 per jaar aanmelden. Bedrijfsdonateurs betalen minimaal € 50 met recht op een advertentie in dit blad. Het verschuldigde bedrag kan worden overgemaakt op Postbank 10.39.391. Donateurs ontvangen het blad gratis. Losse nummers € 2,75.

Website Stiel:
www.stiel-leiden.nl

Redactie Stielz
Wibo Burgers, De Fruittuinen 70, 2132 NZ Hoofddorp, tel.023-5632725, e-mail: wibo.burgers@wxs.nl. Stielz volgt de spellingregels van het Witte Boekje (Genootschap Nederlandse Taal).

Distributie
K. Ravensbergen; Snippenhoek 4 2317 WX Leiden. Tel. 071-5212605

Druk
Elvé Leiden

Ontwerp omslag en concept binnenwerk
Donna Smith

Lay out
Grafisch Bureau Christine van der Ven, Voorschoten

Medewerkers aan dit nummer
Niek Bavelaar is 'huisfotograaf' van STIEL. Tel. 071-5149863; e-mail: n.bavelaar@zonnet.nl. Wibo Burgers is journalist en kunsthistoricus. Joop Gijsman is oud-ondernemer en penningmeester van STIEL.
Michiel Rohlof is kunsthistoricus in Leiden. Claudia Thunnissen is kunsthistoricus en heeft een kunsthistorisch bureau. Ze is bestuurslid van de Stichting Comité Doesburg.
Hans Vollaard is (interim)voorzitter van STIEL. Michiel Rohlof is kunsthistoricus.
Jan Willem Wesseldijk is secretaris van STIEL.

Stielz komt tot stand dankzij steun van de volgende Leidse bedrijven
Dieben BV Beheersmij

Bestuur Stichting Industrieel Erfgoed Leiden
Drs J.P. Vollaard, (interim) voorzitter, drs. J.W. Wesseldijk, secretaris, J.J. Gijsman, penningmeester, mr. H.J. Korthof, tweede secretaris, mr.ir. L. Barendregt, drs W.B. Burgers, H. Turenhout.

Ere-voorzitter: Ing. H.J. Budel

REDACTIONEEL

De Oude Kaart van Nederland

Wonen in voormalige kerken, oude fabriekshallen en watertorens is trendy, meldt het rapport De Oude Kaart van Nederland: Leegstand en Herbestemming uit mei 2008. Dat wisten we in Leiden al. Kijk maar naar alle voorstellen voor het hergebruik van de watertoren aan de Hoge Rijndijk (te zien bij het RAP) of de plannen voor de Meelfabriek. Toch zet de Rijksadviseur voor Cultureel Erfgoed Fons Asselbergs terecht leegstand en herbestemming op de politieke agenda. Ook in Leiden weten we dat leegstand en gebrek aan herbestemmingsplannen tot het verdwijnen van industrieel erfgoed leiden. Het lot van het Parmentiercomplex was al een vroege, belangrijke les voor STIEL.

De Rijksadviseur spoort landelijke, provinciale en gemeentelijke overheden aan vooruit te denken over het lot van bepaalde gebieden en panden om leegstand te voorkomen. Al te gemakkelijk worden zeker na-oorlogse gebouwen gesloopt, meldt hij met zorg. STIEL heeft afgelopen maanden aan de Rooseveltstraat haar steentje nog mogen bijdragen om bijzondere industriële herinneringen uit die tijd te bewaren. Gelukkig is er in Leiden nu een inventarisatie gaande van Wederopbouwarchitectuur waarbij onder anderen de Leidse architect Fons Verheijen betrokken is. Dat geeft basis om niet onbezonnen tot sloop of verbouw over te gaan.

De Rijksadviseur benadrukt in zijn rapport ook dat het maatschappelijk rendement (behoud van erfgoed en architectonische waarde) naast financiële opbrengsten niet moeten worden vergeten. Het zou een open deur moeten zijn, maar het blijft helaas nodig dat het moet worden benadrukt. Het rapport heeft verder al wat voorwerk verricht door een eerste indruk te geven van leegstand. De nog lang niet volledige inventarisatie is te zien op www.oudekaartnederland.nl. Daarnaast geeft Asselbergs adviezen, zoals het invoeren van een leegstandbelasting. Het klinkt mooi, maar het kan ook ongewenste financiële druk uitoefenen op eigenaren om snel plannen te ontwikkelen. Soms kost herbestemming van industrieel of ander erfgoed nu eenmaal tijd. Denk maar aan de Meelfabriek. Het rapport meldt overigens dat misschien al in 2009 of 2010 de eerste bewoner daarin zou kunnen komen wonen. Dat klinkt wel erg optimistisch. Gelukkig kan de Meelfabriek tegen een stootje. Bovendien zijn er concrete plannen op komst, zo berichtte het Leidsch Dagblad deze zomer. Hopelijk is daar in de komende STIELZ meer over te melden uit de eerste hand.

Uw interim-voorzitter Hans Vollaard

Omslagfoto: Leiden Centraal is de jongste op de monumentenlijst van NS. Foto: W. Burgers.

INHOUD

3

Leiden Centraal op monumentenlijst

5

Watertoren in de verkoop

6

STIEL in actie

9

Landhoofd trambrug gesloopt / Stiel-donateurs bezichtigen bedrijfspand

10

Uit Leiden en de Regio

11

Week van de keramiek in Leiderdorp

12

Groeninjectie voor de Bollenstreek

13

Een leven tussen het leer

LEIDEN CENTRAAL OP MONUMENTENLIJST NS

In het recente verleden stond de Nederlandse Spoorwegen niet bekend om zijn voorliefde voor monumenten. Menig negentiende-eeuws of begin twintigste-eeuws stationnetje moest het veld ruimen. Maar in 2008 is er sprake van een radicale ommekeer: NS gaat een eigen monumentenlijst invoeren met daarop tientallen naoorlogse stations die niet beschermd zijn. Het nieuwste station op deze lijst is Leiden Centraal, dat in 1996 tot stand kwam. Bijzonder aan het Leidse station is de glazen kooiconstructie.

Jaap Reijnders, directeur Vastgoed Vermogensbeheer NS.

Over de totstandkoming van deze lijst zegt directeur Vastgoed Vermogensbeheer van NS, Jaap Reijnders, dat met name stations zijn gekozen, die bijzonder zijn. NS wil deze stations behouden voor sloop of ingrijpende verbouwingen. Voorlopig bevat de lijst van naoorlogse stations 27 van deze in het oog springende gebouwen. Daaronder bevinden zich de stations van Almere

(1987) met een grote glazen voorpui, Eindhoven Centraal (1956), dat er uitziet als een forse betonnen doos, de jaren vijftig-stations van Enschede, Hengelo, Nijme-

Uit de krant

Woningen geliefd bij spoorwegpersoneel

Met als kop "Eenzame gidsen op het boerenland" heeft het Algemeen Dagblad in zijn Alphense editie van 26 juli jl. veel aandacht besteed aan de dienstwoningen langs de spoorlijn Woerden-Leiden. Zoals bekend heeft STIEL voor het laatst overgebleven wachtershuis dit voorjaar een beschermde status aangevraagd bij de gemeente Leiden. Uit gesprekken met vroegere bewoners blijkt, dat deze woningen geliefd waren bij het spoorwegpersoneel. Vaak werkte de man op de trein en verdiende de vrouw als overwegwachter een centje bij. Ook had je gratis "licht en vuur", wat de woonlasten flink omlaag bracht. Toen in de loop van de jaren zestig de automatische overwegen – die door de trein werden bediend – ingang vonden, werden de menselijke wachters allengs overbodig. Als voorlaatste verdween in 1988 de woning 9-III bij het voormalige station Hazerswoude-Koudekerk. Spoorweghistoricus Guus Veenendaal is voorzichtig optimistisch over de Leidse wachterswoning 13a-b aan de Haagweg. "Of het behouden kan blijven? Als het niet in de weg staat, maakt het een kans." STIEL is vastbesloten te doen wat in haar vermogen ligt om die kans zo groot mogelijk te maken.

Leiden Centraal, de jongste op de monumentenlijst van NS.

Het vierde Leidse station

Leiden Centraal is het vierde spoorwegstation dat op deze plaats is verrezen. Het eerste station werd geopend op 17 augustus 1842 aan de Oude Lijn, de eerste spoorverbinding van de Hollandsche IJzeren Spoorweg Maatschappij. Dit eerste gebouw werd in 1879 vervangen door een nieuw gebouw van D.A.N. Margadant. In 1955 kwam hiervoor in de plaats het derde, hooggelegen station van H.G. Schelling. Dit naoorlogse gebouw werd gekenmerkt door een grijze betonnen bouw, die ook gebruikt werd door de toenmalige stations van Zutphen, Arnhem en Hengelo. Mooi vond men het niet. Al spoedig was er dan ook een gezegde: zo lelijk als het station van Leiden. Het station bleek overigens al spoedig te klein voor de toevloed van reizigers.

Het huidige stationsgebouw, het vierde dus, werd in 1996 geopend. Het bestaat uit witte vakwerkconstructies. Kenmerkend is de entree, bestaande uit een gebogen witte schelp. Het stationsgebouw is ontworpen door H.C.H. Reijnders. Toen het nieuwe station werd geopend stelde het gemeentebestuur dat het Leidse hoofdstation, in reizigersaantallen gemeten het vijfde van ons land, ook recht had op de aanduiding CS. NS heeft toen het beleid voor stationsnaamgeving gewijzigd. Besloten werd de vijf grootste stations in reizigersaantallen, Amsterdam CS, Utrecht CS, Den Haag CS, Rotterdam CS en Leiden, de toevoeging 'Centraal' te geven. Kleinere stations kregen de toevoeging CS. Vanaf 1997 heet het station Leiden dus Leiden Centraal.

Vorig jaar werd het station Leiden Centraal een proefstation voor de nieuwe wereldstations van NS. Het project Leiden Centraal moet de omgeving van het station omtoveren tot een prettig en aantrekkelijk verblijfsgebied. Aan de zeezijde van het station wordt een ondergrondse fietsenstalling gebouwd. Die biedt plaats aan 2200 fietsen. De werkzaamheden zijn begin dit jaar gestart en naar verwachting kan de stalling begin volgend jaar in gebruik worden genomen.

gen, Heemstede-Aerdenhout, Zutphen, Vlissingen en Den Helder, verder de stations van Gouda (1984) en Zoetermeer (1992).

Er komt een aparte monumentenlijst voor stations van vóór 1940, maar de meeste daarvan hebben al een monumentale status. Tot deze categorie behoren o.a. Amsterdam Centraal, Maastricht, Haarlem, Groningen, Zwolle en Valkenburg. Op deze lijst wordt ook plaats gemaakt voor andere gebouwen, bij voorbeeld seinhuisjes, bruggen en loodsen. Voor het bestuur van STIEL is dit reden geweest in een brief aan NS te wijzen op de unieke dubbele wachterswoning uit 1878 op het emplacement Haagweg (Leiden goederen), die in juni jl. het omslag van dit blad sierde. Ook die moet een plaats krijgen op deze lijst, vindt STIEL.

Van andere zijde is de aandacht gevestigd op het

spoorviaduct in de Rijnsburgerweg (Bureau Betonbouw NS, 1953). Dit viaduct maakt deel uit van de meer dan driehonderd objecten, die door Heemschut, vereniging tot bescherming van cultuurmonumenten, toegevoegd wil zien aan de eerdere lijst van honderd voorbeelden van waardevol erfgoed uit de Wederopbouwperiode van minister Plasterk. Naast uitbreiding van deze lijst van honderd pleit Heemschut voor een verlaging van de minimale ouderdomsgrens van rijksmonumenten. Nu moeten gebouwen een minimale leeftijd van vijftig jaar hebben om rijksbescherming te krijgen. Steeds vaker blijkt die periode echter te lang. Zelfs gebouwen uit de jaren zeventig worden al bedreigd, aldus Karel Loeff, directeur van Heemschut. Hij denkt daarbij aan Centraal Beheer in Apeldoorn en het muziekcentrum Vredenburg in Utrecht. ○

ADVERTENTIE

Dirk van Eck-Stichting Sociale en economische geschiedenis Leiden en omstreken

De Dirk van Eck-Stichting brengt de sociale en economische geschiedenis van Leiden en omstreken onder de aandacht van een breed publiek. We organiseren filmavonden en lezingen, we zetten ons in voor het behoud archieven en we geven boeken en dvd's uit. Donateurs van de stichting ontvangen het Jaarboek der sociale en economische geschiedenis van Leiden en omstreken gratis.

Voor meer informatie over ons en onze komende activiteiten kunt u contact opnemen met:

Dirk van Eck-Stichting
Postbus 849
2300 AV Leiden
email: info@dirkvaneck.nl

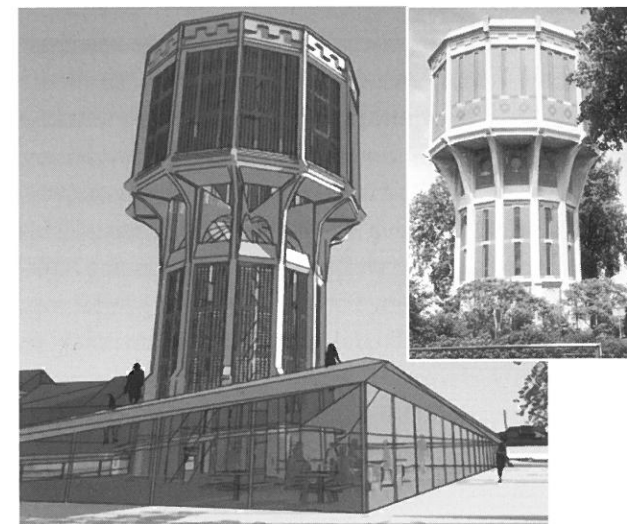
www.dirkvaneck.nl

LEIDSE WATERTOREN TE KOOP AANGEBODEN

De gemeente Leiden heeft de monumentale watertoren aan de Hoge Rijndijk te koop aangeboden.

Het hoogste bod is niet zonder meer bepalend, ook een projectbeschrijving en een schetsplan moeten op tafel komen en tellen mee. Het bouwplan zal worden getoetst aan de Monumentenwet 1988. De voorkeur gaat uit naar een (gedeeltelijk) openbare bestemming van de toren, die honderd jaar oud is. Aspirant-kopers kunnen zich tot 23 september melden bij Meeus Makelaars.

Eerder was al een architectuurprijsvraag gehouden over de herbestemming van de toren. Pieter van Swieten van het architectenbureau SwietenLau uit Leiden heeft deze prijsvraag gewonnen. Voorlopig staan prijsvraag en verkoop van de toren nog los van elkaar, maar daar kan verandering in komen. Dat hangt vooral van de aspirant-kopers af.

De Leidse watertoren in een nieuwe gedaante. (Foto: SwietenLau)

Van Swietens ontwerp, getiteld 'Watertoren op nieuwe voet verder', is volgens de jury de beste van de 59 inzendingen. De prijsvraag, georganiseerd door het RAP Architectuurcentrum in opdracht van de gemeente Leiden, had tot doel ideeën te verzamelen voor een nieuwe bestemming van de watertoren, een rijksmonument. Uitgangspunt is dat de watertoren in de toekomst toegankelijk is voor het publiek. In het winnende ontwerp wordt uitgegaan van een horecafunctie voor de toren.

De jury onder leiding van Paul Meurs (hoogleraar restauratie aan de TU Delft) wees het ontwerp van Van Swieten unaniem aan als winnaar. 'Met zijn ontwerp geeft Van Swieten de toren een nieuwe monumentale

waarde', aldus de jury. Van Swieten zelf over zijn ontwerp: 'Het betonskelet is het meest essentiële en unieke monumentale onderdeel van de toren. Het skelet is behouden en wordt zelfs nog versterkt door de metselwerkvlakken transparant te maken en voor een deel zelfs geheel te verwijderen. In onze aanpak worden de dichte metselwerk-vullingen getransformeerd tot bakstenengordijnen waardoor daglicht binnenkomt en uitzicht wordt geboden. In de avond verandert de toren in een stralend baken met licht van binnenuit.'

Het ontwerp bevat een nieuwe begane grondruimte rond de toren, waarvan het begroeide dak aansluit naar de opgang naar de brug. Deze voet vormt de entree tot de toren met horeca maar herbergt ook voorzieningen als toiletten en opslag, die anders de ruimte in de toren zouden aantasten.

Tijdens een bijeenkomst in het RAP Architectuurcentrum op 3 juli jl. werden de prijzen, variërend van 3000 tot 1000 euro, uitgereikt. De tweede prijs ging naar Alain-Celest de Bock, de derde prijs naar naar Peter Fidor van Public Domain Architecten. Eervolle vermeldingen waren er voor Chris Collaris, Serge Schoemaker en Ferry Raedts & Hans Kalkhoven van Studio Leon Thier.

Mocht de gemeente de toren in een openbare procedure verkopen, dan moet volgens de jury de monumentale waarde van de toren en de verwerking daarvan in de nieuwe bestemming voorop staan. Tot en met 12 oktober worden de 59 inzendingen nog tentoongesteld in het RAP Architectuurcentrum, Nieuwstraat 33 in Leiden. De expositie geeft een overzicht van alle inzendingen. Door middel van maquettes en panelen van de deelnemers worden de ontwerpen toegelicht. Michiel Keller heeft een film gemaakt over heden en verleden van de watertoren en over de prijsvraag 'Waterproef'. De drie prijswinnaars geven hun visie op de herbestemming van de watertoren. De film wordt continu vertoond in het RAP aan de Nieuwstraat 33 in Leiden. Openstelling: vrijdag, zaterdag en zondag van 12.00 tot 17.00 uur. De toegang is vrij. ○

STIEL IN ACTIE

De tijden mogen veranderen, wat blijft is de Stichting Industrieel Erfgoed Leiden, die – naast overleg – ook acties onderneemt wanneer waardevol erfgoed wordt bedreigd. Hierbij een actueel overzicht van hetgeen STIEL in deze dagen bezighoudt.

STIEL reageert op concept-monumentenverordening

'BESCHERMING MONUMENT MOET VOOROP STAAN'

STIEL heeft gebruik gemaakt van de mogelijkheid om schriftelijk te reageren op de geactualiseerde Monumentenverordening 2008 van de gemeente Leiden in concept. De bescherming van het monument moet voorop staan, zo is de teneur van de brief aan het college van B. en W.

STIEL zou graag zien dat artikel 3 van de verordening wordt aangepast en dat een systeem van voorbescherming ontstaat gelijk aan artikel 5 van de Monumentenwet 1988. Een goede bescherming ingevolge een gemeentelijke monumentenverordening maakt Leids kwetsbaar erfgoed weerbaar en voorbescherming is daarbij een krachtig instrument. De inzet daarvan is te rechtvaardigen voor de potentiële Leidse monumenten, die van betekenis zijn voor komende generaties en niet onopgemerkt verloren mogen gaan. STIEL heeft er oog voor dat misbruik gemaakt kan worden van een dergelijke voorbescherming, maar bedacht moet worden dat uitsluitend de eigenaar van een potentieel monument en verenigingen en stichtingen als STIEL als belanghebbenden worden gekwalificeerd. Teneinde misbruik te voorkomen heeft de minister als het gaat om de Monumentenwet 1988, beleidsregels geformuleerd, waarin de bewindsman aangeeft hoe om te gaan met verzoeken tot aanwijzing.

Het voorgestelde artikel 3 van de Monumentenverordening 2008 heeft het gevaar in zich dat een voorlopige aanwijzing toch nog net te laat komt en een onomkeerbare situatie ontstaat. Het opnemen van een voorbescherming van rechtswege gelijk als opgenomen in artikel 5 van de Monumentenwet 1988 heeft ook het voordeel dat tegen rechtsbescherming

van rechtswege geen bezwaar kan worden gemaakt. Dat beperkt de bestuurlijke last van de gemeente.

Artikel 4 van de concept-verordening ziet STIEL graag zodanig gewijzigd dat bij een niet-tijdige beslissing binnen 24 weken na de adviesaanvraag sprake is van een wijziging van rechtswege.

Uit een oogpunt van bescherming van een potentieel of aangewezen monument dient de fictieve verlening van een vergunning tot sloop of wijziging van een monument (zoals staat in artikel 11 lid 6 van de verordening) geschrapt te worden. Indien de aanvrager van een sloop- of wijzigingsvergunning voor een gemeentelijk monument niet tijdig een besluit krijgt van B. en W. moet de aanvrager maar bezwaar maken tegen het uitblijven van die beslissing. De verlening van een vergunning van rechtswege in die situatie heeft het gevaar in zich dat belanghebbenden pas bij de uitvoering van de werkzaamheden zien dat blijkbaar sprake is van een fictieve vergunningverlening. Het gebruik van rechtsmiddelen komt dan vaak te laat.

Ten slotte ziet STIEL graag dat de huidige tekst van artikel 11 lid 7 uit de Monumentenverordening 1999 gehandhaafd wordt. Het valt niet in te zien, zo meent STIEL, dat belanghebbenden maar schorsing moeten vragen na het verlenen van een vergunning tot wijziging of sloop van het monument. Uit een oogpunt van bescherming ligt het in de rede om schorsende werking te verlenen aan het bezwaarschrift, beroepschrift of hoger beroepschrift.

'De bescherming van het monument moet voorop staan', zo besluit STIEL de brief aan B. en W. 'Het is niet in het belang van het monument om een onomkeerbare situatie te creëren', zoals in de verordening van 1999 staat. 'Die argumentatie is nog steeds valide.'

OMTZIGT-TERREIN (2)

In maart van dit jaar heeft Stielz bericht over de bedreiging van het Omtzigt-terrein in Zoeterwoude. Op de Hoge Rijndijk aldaar, tussen de nummers 129 en

155 langs de Rijn staat de voormalige keramiekfabriek van Delfos op de nominatie gesloopt te worden voor de bouw van zeventig appartementen in vijf bouwlagen, het koetshuis is al zonder vergunning gesloopt. De Zoeterwoudse vereniging Kijk op de Rijn, het comité Doesburg uit Leiderdorp, de Bond Heemschut en STIEL, ondersteund door de Vereniging OudLeiden en de stichting Groene Hart, hebben verscheidene pogingen gedaan om het gemeentebestuur van Zoeterwoude te overtuigen van het belang van behoud en hergebruik van deze panden.

De afgelopen zomer is het Omtzigt-terrein in juridisch vaarwater terechtgekomen. De voorzieningenrechter heeft drie, inmiddels verleende sloopvergunningen geschorst tot zes weken nadat de gemeente een beslissing heeft genomen op de ingediende bezwaarschriften. Dat laatste is gebeurd op 7 augustus jl. en de rechterlijke schorsing duurt dus tot 18 september. De gemeente heeft de bezwaren gegrond verklaard, echter alleen omdat de motivering niet deugde. De redenering is als volgt: het rijk heeft op 28 mei van dit jaar besloten de gevraagde monumentenstatus te weigeren; ook de gemeente is niet van plan die status te verlenen. De bouwvergunning eist een monumenten-status als een middel om een verzoek tot een sloopvergunning te weigeren. De revitalisering van de Rijnoevers, beoogd in een provinciaal rapport uit 2007 en een samenwerkingsovereenkomst tussen gemeenten, onderschrijft Zoeterwoude volledig. Volgens de gemeente passen de geplande appartementen in die vitalisering.

Daarom laat zij de sloopvergunningen met een aangepaste motivering in stand.

Al met al ziet het er niet goed uit voor het cultuurhistorisch erfgoed aan de Rijn in Zoeterwoude. Ongetwijfeld zullen verdere processen worden gevoerd. Wat daarvan de uitkomst ook moge zijn, STIEL stelt vast dat aan de kant van de gemeente Zoeterwoude geen enkele poging is gedaan, de historische bebouwing in te passen in wat er aan appartementen is gepland. Als dat maar geen precedent wordt voor ande-

Bedreigd industrieel erfgoed aan de Rijn: dakpannenfabriek Nieuw Werklust in Hazerswoude.

re cultuurhistorisch belangrijke panden langs de Rijn, zoals bij voorbeeld Nieuw Werklust in Hazerswoude.

Jan Willem Wesseldijk.

BOLLENSCHUUR: STAND VAN ZAKEN

Het uitgangspunt van STIEL is om industrieel erfgoed te laten hergebruiken. Er is immers al genoeg erfgoed zomaar gesloopt. Enkele jaren geleden heeft STIEL daarom een aanvraag ingediend voor de bollenschuur aan de Hoge Morsweg 111. Ondanks positief advies van de monumentencommissie, heeft het College van Burgemeester en Wethouders toen geen monumentenstatus willen verlenen. Het toenmalige college wil daar gewoon nieuwbouw zonder enige herinnering aan de Leidse bloembollenindustrie. Een sloop- met bouwvergunning zou daarom zonder meer verleend kunnen worden, wanneer de geluidszone rondom de nabijgelegen scheepswerf zich niet langer over het desbetreffende kavel grond uitstrekt.

In 2006 besluit STIEL andermaal zich in te zetten voor het Leidse bloembollenerfgoed. Ze wijdt er een speciale middag aan om de bollenschuur op de politieke agenda te zetten. Daarnaast verricht ze verder onderzoek naar de geschiedenis van de bollenschuur, dat resulteert in een artikel in STIELZ. De Leidse wethou-

ADVERTENTIE

uitvaartverzorging

Janson & Bolland

Uitvaartcentrum Levendaal

Levendaal 103 • 2311 JG Leiden t 071 512 2112 f 071 513 3113 e info@uitvaartcentrumlevendaal.nl i www.uitvaartcentrumlevendaal.nl

De Leidse bollenschuur (archieffoto).

der Marc Witteman blijkt als zoon van een bollenboer genegen om de Leidse bollenschuur te beschermen. STIEL vraagt in voorjaar 2008 opnieuw de gemeentelijk monumentenstatus aan op basis van haar verdere onderzoek. Dat doet ze niet alleen omdat ze hoopt op steun van de wethouder, maar ook omdat door een verbouwing van de scheepswerf de geluidszone inkrimpt. Daarmee zou een verzoek tot een sloop- met bouwvergunning niet meer kunnen worden geweigerd.

Begin juli 2008 blijkt dat de projectontwikkelaar een plan heeft, waarbij de huidige bollenschuur inderdaad

verdwijnt. STIEL laat haar ergernis blijken dat industrieel erfgoed zou worden gesloopt zonder onderzoek naar hergebruik. De betrokken projectontwikkelaar blijkt daarna bereid om een onderzoek uit te voeren naar de bouwtechnische staat van de bollenschuur. Het gedegen onderzoek toont aan dat hergebruik met het huidige materiaal een onmogelijke opgave is. Het pand is niet krachtig genoeg voor een andere bestemming (zoals wonen of werken), en bovendien zou oud materiaal verbouw of verplaatsing niet overleven.

In een overleg met de wethouder en STIEL belooft de projectontwikkelaar intussen uit te zoeken hoe constructie, vorm en materiaal van de huidige bollenschuur zo goed mogelijk terugkomen in een nieuw te bouwen bollenschuur. Eind augustus 2008 ziet STIEL de eerste schetsen daarvan. Die stemmen STIEL positief, omdat in dit ontwerp voor twee woonhuizen typische kenmerken van de bollenschuur – het vakwerk, de mansardekap en constructie – zijn opgenomen. De herinnering aan de Leidse bloembollenindustrie blijft leven. Er zijn echter ook nog andere spelers, zoals buurtbewoners en de gemeente Leiden, die ook nog hun wensen hebben. STIEL blijft daarom betrokken bij de verdere ontwikkelingen rondom de Leidse bollenschuur. ○

ADVERTENTIE

Bouwbedrijf Paardekooper*Sedert 1881*

In 1881 heeft Arie Paardekooper de fundamenteën gelegd voor ons bouwbedrijf.

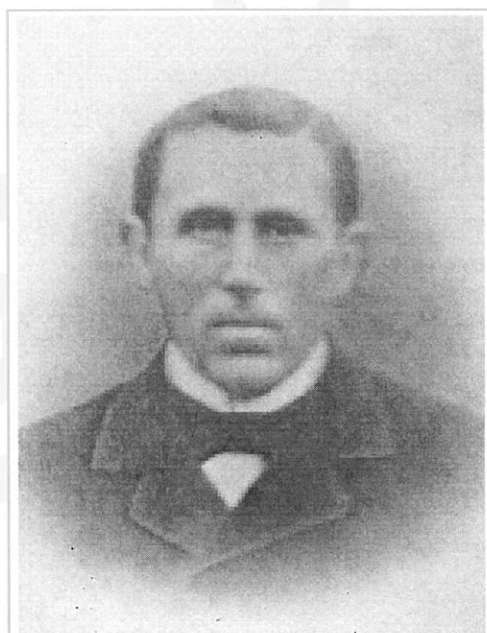
Verweven met deze lange historie is de liefde voor het vak, vakmanschap, vertrouwen en natuurlijk altijd weer bouwen.

Bouwbedrijf Paardekooper restaureert, renoveert en onderhoudt gebouwen.

- Lid van het NVOB
- Lid Bouwgarant
- Erkend Hoofdaannemer
- Erkend Leerbedrijf

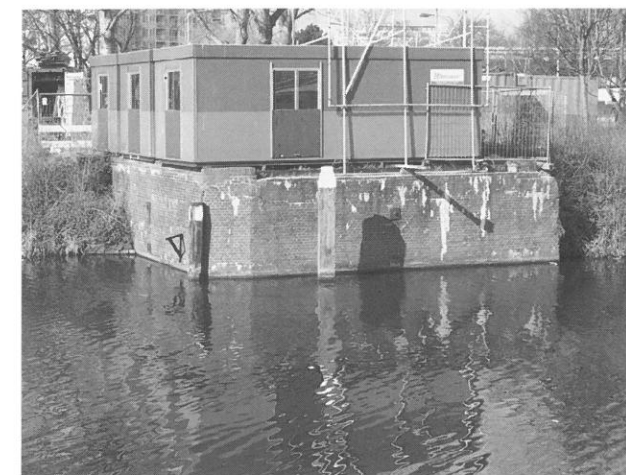
Miening 41, 2381 GP Zoeterwoude
071-5801254

info@bouwbedrijf-paardekooper.nl

Arie Paardekooper 1857-1915

LANDHOOFD TRAMBRUG GESLOOPT

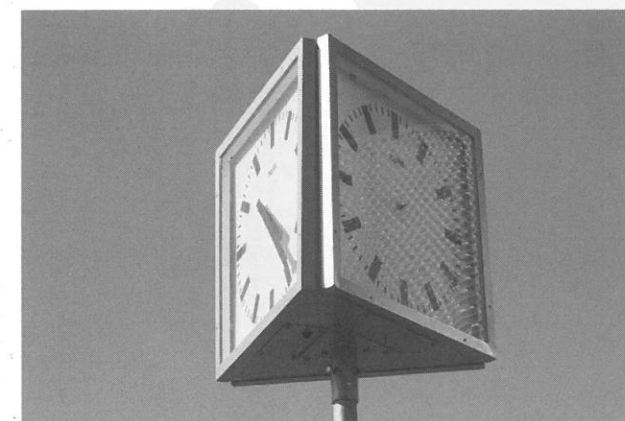
Vastgelegd voor het vergaat – zo heette de jaren geleden in Leiden gehouden expositie van foto's van verdwenen industrieel erfgoed. Deze uitspraak geldt evenzeer voor bijgaande foto, waarop een landhoofd van de vroegere trambrug over de Trekvluit, nabij het Lammenschansplein, staat. Op het landhoofd zijn de keten van aannemer Niersman uit Voorschoten geplaatst. Een mooi, stevig en goed uitziend object, dat landhoofd. Het ziet er uit als nieuw terwijl het trambedrijf in Leiden toch al een kleine halve eeuw tot het verleden behoort. Alle reden dus om het landhoofd te behouden en een nieuwe functie te geven. Zo was de situatie in april jl. toen de foto werd gemaakt. Drie maanden later bleek alles voorbij: het landhoofd is gesloopt. De kans om op deze nieuwbouwlocatie eens wat bijzonders te doen is daarmee verkeken. En ook is hiermee een van de uiterst schaars geworden getuigenissen van Leidens tramhistorie verdwenen. (Foto: L. Barendregt).

STIEL-DONATEURS BEZICHTIGEN BEDRIJFSPAND

Leiden – Donateurs van STIEL hebben zaterdag 30 augustus j.l. een plezierige middag beleefd in het bedrijfspannd van de vroegere glashandel Dullaart aan de Vestwal.

Aart van Bochove, directeur-eigenaar van het adviesbureau Blaauwberg dat nu gevestigd is in dit pand,

De stadsklok die een plaats kreeg bij het pand aan de Vestwal.

had STIEL uitgenodigd voor een bezichtiging, ook al omdat een van de door STIEL bewaarde stadsklokken een plaats heeft gekregen bij het pand aan de Vestwal. Het pand is tussen 1877 en 1880 gebouwd in opdracht van de Leidse transportondernemer Tibboel. Het is altijd als bedrijfspannd in gebruik gebleven met een aanvullende woonbestemming. Zo was het eens in het bezit van de *Leidsche Broodfabriek* en wat later deed het dienst als onderkomen van de *Leidsche Handelsvereniging* en de glashandel Dullaart.

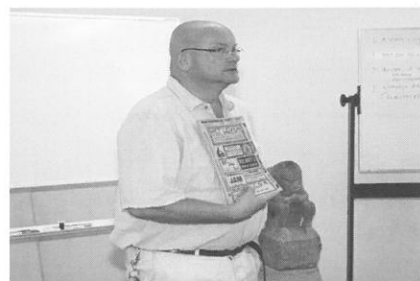
In 2000 dreigde het pand verloren te gaan. De projectontwikkelaar, die het pand had gekocht na het vertrek van de glashandel, wilde slopen. Het gebouw verkeerde in een desolate toestand. Op het laatste moment werd de ondergang van het oude bedrijfspannd voorkomen doordat de gemeente Leiden aan het oudste deel van het gebouw de status van gemeentelijk monument verleende. Dat leidde tot overleg tussen de projectontwikkelaar, de gemeente en de aanstaande eigenaar. Het positieve resultaat is de

Het van 1877 daterende bedrijfspand aan de Vestwal, nu met een modern gedeelte aan de voorkant.

STIEL's interimvoorzitter, Hans Vollaard, en Peter Longbottom bekijken de fotoboeken uit het archief van wolfabrikant Krantz.

Aart van Bochove, eigenaar-directeur van het adviesbureau Blaauwberg, verhaalt van de historie van het oude bedrijfspand.

herrijzenis van het oude bedrijfspand als een combinatie van klassiek en modern, als zo vaak in deze dagen. Zelfs de welstandscommissie had een idee, zo vertelde Van Bochove. Het oude deel van het pand moest verbonden met een torengedebouw, dat als 'landmark' zou kunnen functioneren. Een echte toren

tige fotoboeken uit het archief van van wolfabrikant Krantz aan. Hij heeft deze boeken in zijn bezit gekregen door de samenwerking van het bedrijf van zijn (Engelse) familie en de firma Krantz. De boeken met fraaie foto's zijn nu terug in Leiden, waar zij via STIEL naar het Regionaal Archief Leiden gaan.

werd het niet, maar wel een ovaal deel van het bedrijfsgebouw. Tijdens de verbouwing werd een eeuwenoude waterput ontdekt. Die is gerestaureerd en maakt nu deel uit van het kantoor.

Tijdens de bijeenkomst, ingeleid door STIEL's interim-voorzitter Hans Vollaard, bood Peter Longbottom STIEL twee prach-

UIT LEIDEN & REGIO

RESTAURATIESUBSIDIES

LEIDEN – Minister Plasterk heeft restauratiesubsidies van 30 miljoen euro beschikbaar gesteld voor rijksmonumenten. De minister wil hiermee de huidige 17 procent in restauratieachterstand eind 2010 terug brengen tot 10 procent. De Leidse Sterrewacht kreeg een subsidie van 173.042 euro. Voor Huis ter Wadding, Voor- schoten, werd 186.158 euro beschikbaar gesteld.

Voor molens werd elf miljoen euro aan restauratiesubsidie uitgekeerd. Ook hier gaat het geld waarmee de restauratieachterstand moet worden teruggebracht. Vijftig van de 79 aanvragen zijn gehonoreerd. Daartoe behoren de Leidse molen De Valk met 78.543 euro en de korenmolen Nieuw Leven in Hazerswoude Dorp met 86.752 euro. ☉

WEEK VAN DE KERAMIEK IN LEIDERDORP

De Leidse regio is van oudsher verbonden met keramiek. Langs de Oude Rijn rookten al sinds de Middeleeuwen steenbakkerijen. Rond 1900 streek hier ook een aantal pottenbakkers neer die kunstaardewerk vervaardigden. Genoeg reden om van 25 oktober t/m 2 november 2008 de *Week van de keramiek* te vieren. Die vindt plaats in de gemeenten Katwijk, Leiden, Leiderdorp en Oegstgeest.

In Leiderdorp staat de enige nog werkende kleiwarenfabriek van de regio, de firma Gebr. Ginjaar.

Op 1 en 2 november vormt dit bijzondere complex met zijn karakteristieke ovens en fabrieksschoorstenen het decor voor een divers en aantrekkelijk programma.

Ginjaar, de laatste kleiwarenfabriek

Op Doeslaan 32-38 in Leiderdorp is sinds 1920 de firma Ginjaar gevestigd. Ginjaar vervaardigt vooral aardewerk voor de bouw. Een belangrijk product vormen, sinds het begin van de crisisjaren, de geglazuurde muurafdekken. Ginjaar is tegenwoordig het enige bedrijf in Nederland dat nog schoorsteenpotten maakt. Tot 1966 stookte men met cokes, steenkolen en turf, daarna met aardgas. Vroeger werd er veel gedraaid, tegenwoordig wordt het meeste geperst. De firma specialiseert zich steeds meer in restauratieopdrachten voor historisch grofkeramiek, onder meer voor Amsterdamse School-architectuur.

De oudste schoorsteen begon de laatste tijd te hellen en is met behulp van wiggen in 2007 rechtgezet en fraai gerestaureerd, foto Claudia Thunnissen.

Alle producten worden gebakken in grote bakstenen ovenkamers met een gewelf. Voor elke stook wordt de toegang opnieuw dichtgemetseld. Het zijn 'overslaande vlamovens', sinds 1914/15 op de Nederlandse markt: er wordt gestookt achter een muur in de oven, via natuurlijke trek bereikt het vuur de te bakken producten. De rookgassen worden via de schoorstenen afgevoerd.

De gemetselde ovens, de rij draaischijven en andere details binnen, de stalen ramen aan de achterkant, de beschermende muurafdekken en natuurlijk de grote fabrieksschoorstenen: al deze elementen maken het pand van de firma Gebr Ginjaar tot een mooi én levend voorbeeld van een kleiwarenfabriek uit de eerste decennia van de 20ste eeuw.

PROGRAMMA

Kleiwarenfabriek Gebr. Ginjaar
Doeslaan 32 - 38, Leiderdorp

Zaterdag 1 november: 12.00 – 21.00 uur
Expositie kunstaardewerk 1890 – 1940 uit Leiderdorp, Leiden, Katwijk en Oegstgeest
Expositie historische bakstenen
Rondleidingen in de fabriek: elk uur
Demonstraties draaien
Kunstenaar Adriaan Rees aan het werk

Zondag 2 november: 12.00 – 17.00 uur
Expositie kunstaardewerk 1890 – 1940 uit Leiderdorp, Leiden, Katwijk en Oegstgeest
Expositie historische bakstenen
Rondleidingen in de fabriek: elk uur
Demonstraties draaien
Taxatie kunstaardewerk uit de periode 1890–1940: 13.00 – 16.00 uur

Entree: € 4,00

Voor meer informatie over de *Week van de keramiek* zie de website: www.kunstgebouw.nl/keramiek
Voor de andere programmaonderdelen in Leiderdorp zie www.leiderdorp.nl

Claudia Thunnissen

GROENINJECTIE VOOR DE BOLLENSTREEK

In de komende anderhalf jaar worden in de Duin- en Bollenstreek op allerlei plaatsen hagen, bomen en houtsingels aangeplant. Daardoor wordt het oorspronkelijke cultuurlandschap hersteld en ook de belevingswaarde van deze streek vergroot.

Voor deze actie is door de Regio Holland Rijnland vier ton beschikbaar gesteld uit het fonds voor het Landschapsbeleid Duin- en Bollenstreek. Deze gelden zijn in de afgelopen jaren bijeengebracht door de gemeenten Hillegom, Katwijk, Lisse, Noordwijk, Noordwijkerhout en Teylingen. De bijeengebrachte gelden zijn niet volledig benut, doordat de aanvraagprocedure te omslachtig was. Het bestuur van Holland Rijnland heeft daarom besloten de resterende gelden actief in te zetten, waardoor de Bollenstreek in korte tijd wordt voorzien van duurzaam en robuust groen. Daarmee is ook de oorspronkelijke doelstelling van de fondsen gehandhaafd: het versterken van het cultuurlandschap in de Duin- en Bollenstreek door het herstellen en opnieuw aanleggen van karakteristieke streekeigen landschapselementen.

Landschapsbeheer Zuid-Holland en de Agrarische Natuur- en Landschapsvereniging Geestgrond gaan het project 'Bollenstreek mooi landschap' samen uitvoeren in nauw overleg met de gemeenten in dit gebied. Momenteel worden locaties geïnventariseerd die in aanmerking komen voor een groene impuls. Daarbij wordt bij voorbeeld gedacht aan wegen en lanen in het buitengebied, de entrees van de dorpen en andere locaties, die in het oog vallen. Op kleinschalig niveau zullen houtsingels, hagen en erfbeplanting worden geplant bij moderne bloembollenkwekerijen en exportbedrijven, zodat die beter passen in het landschap, en bij een aantal particulieren in het buitengebied. Gega digden kunnen zich aanmelden.

In totaal zullen 500 laanbomen, 4,4 kilometer hagen, 800 vierkante meter bosplantsoen en vierhonderd vierkante meter houtsingel worden aangeplant. Tien prefab bollenschuren worden aangekleed met

Het landschap van de Bollenstreek: over de hele wereld bekend.

groen, zodat ze minder opvallen. Het planten gebeurt in twee fasen: de eerste bomen en planten gaan dit najaar de grond in, de tweede plantronde volgt in het najaar van 2009.

Enthousiast

De gemeenten in de regio en Holland Rijnland zijn enthousiast over de actie, vertelt Hans Horlings, wethouder van Voorschoten en ook portefeuillehouder Landschap in Holland Rijnland. 'Bij de greenport Bollenstreek spelen veel economische aspecten een rol, zoals het instandhouden van de teelt, locaties voor bedrijven en de bereikbaarheid van de streek. Dat is allemaal prima, maar het is ook nodig dat het landschap wordt versterkt en verfraaid. De Bollenstreek is van ons allemaal, het is een wereldwijd bekend landschap, dat het juist moet hebben van de mooie vergezichten en de groene omlijsting. Verbetering van de economie en versterking van het landschap moeten hand in hand gaan.'

In de afgelopen jaren is dat niet helemaal gelukt, maar gelukkig hebben de gemeenten ingestemd met deze aanpak. Dat betekent een versterking van de kwaliteit van het landschap in de Bollenstreek. ○

AFSCHEID VAN SCHOENMAKERIJ ELZET EEN LEVEN TUSSEN HET LEER

Toen Jan Leeftang in 1968 bij schoenmakerij Elzet in dienst trad, had Leiden nog rond de vijftieng twintig schoenmakers. Meer recent was Leeftang één van de weinigen die het oude ambacht nog in stand hielden. Schoenmakerij Elzet sloot op 28 juni de deuren, Leeftang kijkt terug op zijn jaren 'tussen het leer.'

Het houden van een interview in de zaak bij het echtpaar Leeftang vergt wat doorzettingsvermogen. Klanten lopen af en aan met reparaties, wellicht vooruitlopend op het feit dat zij in de toekomst naar een andere vakman moeten uitwijken. Jan Leeftang is druk in de weer met grote, oude machines en nog ouder handge-

Jan Leeftang aan het werk in zijn schoenmakerij.

Ruim 70 jaar zat er een schoenmakerij op Aalmarkt 18.

reedschap. Het tekent de liefde voor het vak, die Leeftang als klein jongetje al kreeg. "Niemand in mijn familie deed iets in die richting", aldus Leeftang. "In die zin kun je het eerder zien als een persoonlijke interesse. Als kleine jongen ben ik in mijn geboortestad Gouda bij een schoenmaker schoenen gaan poetsen om een zakcentje bij te verdienen en op mijn dertiende ging ik in Den Haag naar de vakschool om het vak te leren. Dat was toen een basisopleiding van drie jaar, dat kan men zich tegenwoordig moeilijk meer voorstellen. Na die drie jaar werkte je overdag bij een schoenmaker en kreeg je 's avonds weer les. De afsluiting was drie dagen examen met een examenstuk. Uiteindelijk heb ik er zeven jaar over gedaan om schoenmaker te worden!" Het tekent het verschil tussen schoenmakers als Leeftang en goedkopere 'hakkenbarren'. Leeftang: "Tijdens mijn opleiding deden we alles nog met de hand, tegenwoordig gaat het meeste met een machine. Ook qua schoenen is er een hoop veranderd; tegenwoordig kom ik schoenzolen tegen van de meest rare plastics die dan ook moeilijk te repareren zijn omdat de lijm niet hecht. Ik ga er echter prat op dat ik alles kan repareren!"

Schoenen maken

De naam Elzet komt van de namen Leeftang en Zijlstra, twee vroegere compagnons. In 1981 nam Leeftang de zaak, gelegen aan de Aalmarkt, geheel over.

"Vanaf 14 juni 1935 is het een schoenmakerij geweest, dat valt in de dossiers te lezen. Een tijd lang hebben wij er ook een schoenwinkel bij gehad, maar mijn vrouw zei me: 'die schoenen eruit of ik eruit', haha. Het werd gewoon te druk." Schoenen geheel met de hand vervaardigen heeft Leeftang daarom ook vooral tijdens zijn opleiding gedaan. "Voor mijn vrouw en zus heb ik wel eens pumps gemaakt, maar schoenen met de hand maken is ontzettend duur", aldus Leeftang. "Voor een paar herenschoenen ben je dan al gauw duizend euro kwijt. Een leerling van mij, dhr. Bergshoeff uit Gouda, doet dat nog wel. Ik leerde het bij zijn opa en hij leerde het van zijn vader en mij. Mooi dat zo'n traditie dan nog doorgezet wordt."

De locatie aan de Aalmarkt 18 heeft voor Leeftang altijd voor- en nadelen gehad. Na het afsluiten van het centrum voor autoverkeer verloor hij veel klanten uit de bollenstreek en het (mislukte) Aalmarktplan zorgde ervoor dat Elzet het pand, door de gemeente aangekocht, moest verlaten. Daarbij woonde het echtpaar Leeftang ruim vijfentwintig jaar op één van de lawaai-erigste plekken van Leiden, boven de zaak. "Er is hier altijd wel herrie in de buurt en het zijn enkele muren, dus je hoort alles", zo verklaart Leeftang. "Omdat we naast het zgn. Gat van Van Nelle zitten, weerkaatst ook alles. De sloop van het Van Nelle-pand heb ik overigens altijd betreurd. Opeens stond de gemeente daar zonder aankondiging en was het pand gesloopt. Het nut van dat plan heb ik nooit helemaal begrepen en dat blijkt nu ook wel door het niet slagen ervan. Dit pand is ook prachtig maar heeft inmiddels een achterstallig onderhoud van 400.000 euro. Zolang wij hier wonen, is er van binnen niets aan gedaan."

Repareren

Na het vertrek van Elzet zal de liefhebber van mooie schoenen voor reparaties aangewezen zijn op collega-schoenmakers. Leeftang: "Ruytenbeek in de Morsstraat en de schoenmaker in de Bakkersteeg, die verstaan hun vak ook goed. Toen ik begon had je er in Leiden nog ruim vijfentwintig. Aan de ene kant begrijp ik het verdwijnen van veel schoenmakers ook wel: mensen kopen tegenwoordig liever nieuwe schoenen en denken niet meer aan repareren. Ik heb zelfs wel eens mensen gehad die een paar schoenen van vijfhonderd euro niet meer de moeite van repareren vonden! Een goed paar schoenen is echter altijd het repareren waard, vind ik. Daarvoor gebruikte ik onder ander het Duitse Rendenbach-leer, geheel plantaardig geloooid. Echte kwaliteit gaat lang mee en is de prijs van repareren waard." Hoewel de Stielz wellicht niet het medium is om reclame te maken, vroeg ik Leeftang met zijn veertig jaar ervaring toch naar zijn persoonlijke favorieten op schoenengebied. "Van Bommel gebruikt voor haar dure schoenen nu ook het Rendenbach-leer, een prachtig product. De fijnste schoenen vind ik zelf echter de Crockett & Jones uit Engeland. Die lopen heerlijk en zien er prachtig uit."

Het echtpaar Leeftang, dat binnenkort vijftig jaar getrouwd zal zijn, verruult het meest centrale punt van Leiden voor een appartement aan de rand van de stad. Het zal even wennen worden. Leeftang: "We hebben hier mooie tijden gehad, maar kijken ook wel uit naar de rust. In ons nieuwe appartement horen we de vogeltjes fluiten."

Michiel Rohlof
Met dank aan Niek Bavelaar

ADVERTENTIE

VERENIGING OUD LEIDEN

Opgericht 5 november 1902

Postbus 917
2300 AX Leiden

Bent u geïnteresseerd in het Leidse en regionale Erfgoed en wilt u graag het beroemde Leids Jaarboekje gratis ontvangen, dan kunt u niet zonder het lidmaatschap van de Vereniging Oud-Leiden.

De contributie bedraagt € 17,50 per jaar; jongeren tot 27 jaar betalen slechts € 10,-.

Door overmaking van dit bedrag op Postbankrekening 17 52 28 bent u lid van de Vereniging Oud-Leiden.

ADVERTENTIE

Wij brengen het nieuws bij u thuis!

Met het Leidsch Dagblad blijft u op de hoogte van de gebeurtenissen in uw omgeving én leest u al het landelijke en wereldnieuws. Daarnaast besteden we veel aandacht aan cultuur, sport, wonen en ontspanning. Nieuws dat u direct raakt.

Dat brengen wij graag bij u thuis.

Word abonnee,
bel 088 - 8241111
of surf naar
www.leidschdagblad.nl

www.leidschdagblad.nl

Leidsch Dagblad

Het Motorhuis

Autodealerbedrijven

Leiden. Vondellaan 80. Tel: 071 - 535 18 00
www.motorhuis.nl

"J. Zierikzee"
maatschoenmakerij

H.P.H. Nusteling
Bakkersteeg 3
2311 RH Leiden

Tel.: 071-5131156

maatschoenen op het net?

www.maatschoenen.nl

Rijksmuseum voor de Geschiedenis van de Natuurwetenschappen en van de Geneeskunde

JACHT OP HET ABSOLUTE NULPUNT
11 | 07 | 2008 t/m 10 | 05 | 2009

BOERHAAVE

Lange St. Apolietenstraat 10 Leiden WWW.MUSEUMBOERHAAVE.NL

Mede mogelijk gemaakt door:
VSBfonds, Lint, Fonds 1518, DORTER STICHTING

SWIETEN LAU

van swieten architects

architecten

architectenburo kees lau

Per 15 augustus 2007 werken twee Leidse architectenburo's samen onder de naam: swietenlau architecten.

Onze adresgegevens:

St. Jacobsgracht 4
2311 PW Leiden

Postbus 11241
2301 EE Leiden

071 5141051
info@swietenlau.nl

www.swietenlau.nl